

МЕТОД БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ: ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ЕЛЕМЕНТІВ

Лаговська О.А.

У статті з позиції системного підходу здійснено критичний аналіз структури елементів методу бухгалтерського управлінського обліку в рамках методологічної експертизи обґрунтованості виділення останнього в самостійну науку та запропоновано тріаду методів бухгалтерського обліку, орієнтованого на потреби системи менеджменту (система категорій, методологічний інструментарій, сукупність принципів). Запропонований підхід до структурування елементів методу є основою для побудови цілісної концепції бухгалтерського управлінського обліку як основної інформаційної системи підприємства.

Кількість бібліографічних посилань – 13, мова – українська.

Ключові слова: метод управлінського обліку, метод бухгалтерського обліку, структура елементів методу бухгалтерського обліку.

ВСТУП

В рамках методологічної експертизи доцільності розгляду управлінського обліку як самостійної галузі знань є з'ясування того, чи використовує управлінський облік спеціалізований інструментарій та спеціалізовані методи дослідження об'єктів, що притаманні виключно даній сфері наукового пізнання.

В ході дослідження було здійснено систематизацію підходів вітчизняних та зарубіжних вчених щодо сукупності способів та прийомів пізнання діяльності суб'єкта господарювання властивих управлінському обліку, зокрема даному питанню увагу приділяли наступні науковці: Н. Ахмед (N.Ahmad), Б. Банер'є (B. Banerjee), Д.В. Войко, С. Гарасемі (S. Gurusamy), В.М. Добровський, З.М. Задорожний, О.В. Карпенко, Т.П. Карпова, Р.С. Коршикова, І.Г. Кукуніна, В.С. Лень, О.В. Лишиленко, П.М. Мансурова, А. Марфі (A.Murthy), Р. Міттал (R. Mittal), Л.В. Нападівська [6], Т.М. Писаренко та ін.

В ході дослідження змісту та структури елементів методу бухгалтерського обліку було використано наступні загальнонаукові методи пізнання: аналіз, синтез, системний підхід, абстрагування, індуктивний та дедуктивний методи.

Мета дослідження полягає у розгляді змісту та структури елементів методу обліку орієнтованого на потребу системи менеджменту.

Логіка викладу матеріалу в даній статті полягає у здійсненні моніторингу підходів до розгляду спеціалізованих методів управлінського обліку в протизагагу до методів бухгалтерського обліку та на основі цього запропоновано авторський підхід до структурування елементів методу обліку, орієнтованого на потреби менеджменту.

1 МОНІТОРИНГ ПІДХОДІВ ДО РОЗГЛЯДУ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ МЕТОДІВ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ

Виходячи з того, що сучасна наука представляє собою складне системне утворення, змістовне розгортання якого відбувається під впливом багатьох факторів, в тому числі дії найрізноманітніших методів, в сукупності утворюючих методологічний інструментарій науки багаторівнева концепція методологічного знання дозволяє виділити серед них основні групи з врахуванням ступеня загальності та широти застосування окремих методів, що входять до них. До них відносяться: 1) філософські методи, що дають найбільш загальні регулятиви дослідження (діалектичний, метафізичний, аналітичний, феноменологічний, герменевтичний та ін.); 2) загальнонаукові підходи і методи пізнання, використання яких характерно для цілого ряду галузей наукового знання; 3) приватнонаукові (власні) методи, застосування яких не виходить за межі окремих наукових дисциплін [11, с. 132].

Представник філософії науки К.Р. Поппер вказує на те, що наука характеризується не лише своєю логічною формою, а й, крім того, своїм специфічним методом [8, с. 61]. Однак при цьому необхідно врахувати той факт, що в останні десятиріччя ХХ ст. відбувається становлення нелінійної методології пізнання, що пов'язана з розробкою міждисциплінарних наукових концепцій – динаміки нерівноважних процесів та синергетики [11, с. 141].

Розвиток концепції обліку для цілей управління зумовлює необхідність системного аналізу його методу як сукупності чітко структурованих способів та прийомів дослідження (вивчення) сукупності об'єктів. Дане питання є дискусійним для вітчизняної науки внаслідок відсутності системного підходу до його розв'язання.

Метод (грец. *metodos*) у широкому розумінні слова – «шлях до чого-небудь», спосіб досягнення дійсності.

Метод (в тій чи іншій формі) зводиться до сукупності визначених правил, прийомів, способів, норм пізнання і діяльності. Він є системою принципів, вимог, які орієнтують суб'єкта на вирішення конкретного завдання, досягнення результатів у певній сфері діяльності. Метод дисциплінує пошук істини, дозволяє зекономити сили і час, рухатися до мети найкоротшим шляхом, регулюючи пізнавальну та інші форми діяльності людини [12, с.346]. При цьому розуміння методу як сукупності пізнавальних операцій (дій, процедур) далеко не завжди відбувається послідовно. Як правило, в одній і тій же праці воно поєднується з іншими трактуваннями, перш за все, з поглядами на метод як систему правил та принципів, тобто систему нормативного знання. Дане трактування є домінуючим як серед представників конкретних наук, так і в працях спеціалістів з філософії та методології науки. Відповідно до завданої в ній орієнтації відносно гносеологічного змісту методу, даний компонент пізнавальної діяльності можна визначити наступним чином: науковий метод – це система розпоряджень, що регламентують пізнавальні дії, операції, процедури дослідження [5, с. 45-46]. При цьому необхідно врахувати, що предметне розгортання методу здійснюється в процедурі, що доводить дію факторів, синтезованих в методі, до окремих операцій. Відповідно метод забезпечує регуляцію та контроль в досліджуваній діяльності, задає її логіку [7, с. 628], а також те, що неможливо створити загальний метод пізнання, а необхідно кожного разу шукати новий шлях дослідження, тобто кожне нове відкриття вимагає застосування нових методів і нової методології дослідження [12, с. 346].

Каганський В.О. стверджує, що еволюція бухгалтерського обліку та його методів відмічається відповідно розвитку виробничих сил суспільства. На зміну бухгалтеру старої формації, що виконував функції простого, майже автоматичного, реєстратора операцій, приходять бухгалтер-економіст, ... головне завдання якого – контроль та допомога керівництву в управлінні підприємством. Тут мається на увазі «контроль», мета якого отримати як умога більше доданої вартості [2, с. 63]. Сучасний етап еволюції бухгалтерського обліку та системи управління в цілому призводить до необхідності трансформації його методу з орієнтацією та перетворення обліку на інструмент управління вартістю підприємства.

Підходи до ідентифікації методу управлінського обліку є різнобічними, а дана проблема викликає численні дискусії серед науковців. Переважна більшість авторів акцентує увагу на сукупності методів, що притаманні управлінському обліку, без розкриття підходу до трактування його змісту. При цьому можна констатувати факт неоднакової сукупності елементів, що утворюють метод управлінського обліку.

Більшість англійських вчених, розкриваючи теоретичні основи управлінського обліку, не приділяють уваги висвітленню підходів до визначення його методів. Лише Б. Банер'єе (B. Banerjee), Н. Ахмед (N.Ahmad), А. Мерфі (A. Murthy), С. Гарасемі (S. Gurusamy), Р. Міттал (R.Mittal) присвячують окремі параграфи поясненню даного питання, проте, як і вітчизняні науковці та науковці Російської Федерації не виділяють специфічних методів, притаманних виключно управлінському обліку.

Критичний аналіз підходів науковців до класифікації методів управлінського обліку дає можливість констатувати наявність наступних типових недоліків:

1) відбувається не процедурне розгортання методу управлінського обліку, а штучне, внаслідок введення в ранг методу управлінського обліку методів і способів, що притаманні іншим галузям знань і які можуть і не використовуватися ним безпосередньо;

2) методологічна заміна, що проявляється в розгляді певних напрямів облікового відображення об'єкту в якості методу (напр., облік трудових ресурсів (Human Resource Accounting), облік за центрами відповідальності).

Отже, виходячи із вищезазначеного, можна зробити висновок, що жоден з вітчизняних вчених, а також вчених Російської Федерації, праці яких були проаналізовані, не виділяє специфічних методів, притаманних виключно управлінському обліку, що є логічним наслідком відсутності специфічного предмету та об'єктів дослідження, адже, саме особливості предмету та об'єктів пізнання зумовлюють специфіку методу, за допомогою якого здійснюється їх дослідження. Натомість, метод управлінського обліку розглядається науковцями як своєрідний синтез методів різних наук: менеджменту, бухгалтерського обліку, економічного аналізу, статистики. Висновок отриманий в процесі аналізу підтверджується також позиціями ряду науковців, зокрема, С.О. Левицька зазначає, що «... управлінський облік сам по собі не має специфічного методу, а є лише конгломератом, результатом еволюційного розвитку обліку, який спрямовується на задоволення потреб користувачів» [1].

А позиція Л.В. Нападовської щодо появи суттєвих проблем в теорії обліку, які впливають на практику і, які не в змозі вирішити бухгалтерський облік із-за його специфічних цілей і задач (а, головне, відсутності для цього необхідних прийомів), викликали до життя нову самостійну галузь наукових знань, управлінський облік [6, с. 200].

2 ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ЕЛЕМЕНТІВ МЕТОДУ ОБЛІКУ, ОРІЄНТОВАНОГО НА УПРАВЛІННЯ

Метод науки можна трактувати в широкому та вузькому значенні, а також в двохвимірному ракурсі – теоретичному та практичному. В широкому значенні метод трактується як спосіб пізнання дійсності задля побудови та теоретичного обґрунтування системи знань про неї, у вузькому значенні – регулятивний принцип або ж певна норма, спосіб (правило) вирішення конкретного завдання. Двохвимірний ракурс застосування методу передбачає пізнання дійсності на теоретичному (сукупність методів пізнання, що описує методологію наукового знання) та практичному рівнях. Практичний рівень реалізації методу передбачає його представлення через набір прийомів та способів пізнання системи об'єктів даної галузі знань (наукового напрямку).

Специфіка теоретичного рівня пізнання характеризується пануванням раціонального моменту – поняття,

теорій, законів та інших форм мислення. Живе спостереження, відчуття тут не усуваються, а стають лише підлеглим (але дуже важливим) аспектом пізнання процесу. Теоретичне пізнання відображає явище та процеси з боку їх універсальних внутрішніх зв'язків та закономірностей, що пізнаються шляхом раціональної обробки даних емпіричного знання. Дана обробка здійснюється за допомогою систем абстракцій «вищого порядку» - таких, як поняття, умовиводи, закони, категорії, принципи та ін. [3, с. 250-251]. Розглядаючи теоретичне пізнання як вищу та найбільш розвинену його форму, слід, перш за все, визначити його структурні компоненти. До числа основних з них відносяться: проблема, гіпотеза, теорія та закон, що виступають, разом з тим, як форми, «ключові моменти» побудови та розвитку знання на теоретичному рівні [3, с. 260]. Отже, виходячи з теоретичного рівня пізнання, метод науки розкривається через методологію як вчення про метод (сукупність способів та прийомів), принципи та форми прояву наукового знання.

На емпіричному рівні переважає чуттєве пізнання, раціональний момент та його форми (судження, поняття та ін.) тут присутні, але мають підпорядковане значення. Тому об'єкт, що досліджується, відображається переважно з боку своїх зовнішніх зв'язків та проявів, доступних живому спостереженню та тих, що виражають внутрішні відносини [3, с. 246]. Виходячи з практичного рівня пізнання, метод наукового знання розглядається у його вузькому трактуванні.

Враховуючи трансформаційний період, що передбачає перегляд методологічних засад бухгалтерського обліку (поява нових об'єктів обліку обумовлює практику та теорію, що зумовлює від суб'єкта обліку формування теоретичних та практичних засад), що генерує інформаційну управлінську компоненту, метод бухгалтерського обліку для цілей управління можна репрезентувати як: 1) систему категорій даного наукового напрямку; 2) методологічний інструментарій науки; 3) сукупність принципів, що виступають процедурними регулятивами методології та методики бухгалтерського обліку для цілей управління (рис. 1).

Рис. 1 Тріада методів бухгалтерського обліку

Дана тріада методів бухгалтерського обліку сформована виходячи із системного підходу, є основою для побудови цілісної концепції бухгалтерського управлінського обліку. Цілісність концепції ґрунтується на ідентифікації основних функцій управлінського обліку, регулятивних принципів та його методологічного інструментарію, що дозволить визначити місце управлінського обліку в системі бухгалтерського. При цьому необхідно врахувати той факт, що іманентна евристика теоретичних моделей реальності, що сформувалися, дозволяє здійснити на їх основі процедурне розгортання методу, трансформуючи зміст теоретичного знання в систему принципів і регулятивів аж до окремих операцій, що спрямовують подальший розвиток наукового пошуку [11, с. 132]. У зв'язку з цим перші два компоненти методу бухгалтерського обліку характеризують його статичну форму, а третя – динамічну.

Розглянемо методологічний інструментарій бухгалтерського обліку та управлінського, зокрема, як специфічного наукового напрямку дослідження.

Методологічний інструментарій бухгалтерського обліку є сукупністю філософських, загальнонаукових та приватно-наукових методів. Охарактеризуємо кожен рівень багаторівневої концепції методології бухгалтерського обліку:

1) філософські методи окреслюють загальні принципи дослідження та не мають безпосереднього зв'язку з предметом бухгалтерського обліку та його специфікою (діалектичний, метафізичний, аналітичний, феноменологічний, герменевтичний, раціоналізм, ірраціоналізм та ін.).

Діалектичний метод є основним методом у бухгалтерському управлінському обліку, що реалізується за однією із схем, зокрема «теза – антитеза – синтез». Що дозволяє визначити модель поведінки певного об'єкта у взаємозалежності із сукупністю господарських процесів та надати відповідну інформацію для прийняття

управлінських рішень щодо його подальшого функціонування.

2) загальнонаукові методи застосовуються у всіх науках, однак, їх застосування відбувається на певних етапах наукового пізнання. В цілому дані методи можна класифікувати залежно від рівнів пізнання на три групи: методи емпіричного рівня дослідження (спостереження, вимірювання, опис, експеримент та ін.), методи теоретичного рівня дослідження (аксіоматизація, ідеалізація, сходження від абстрактного до конкретного, історичний, логічний та ін.) та теоретико-емпіричні методи (формалізація, узагальнення, аналогія, моделювання, індуктивний метод, дедуктивний метод, аналіз, синтез).

Охарактеризуємо специфіку застосування даних методів в управлінському обліку. Метод спостереження базується на фіксації та обліковій реєстрації стану об'єктів дослідження. Реалізація даного методу здійснюється за допомогою документування та інвентаризації, що дозволяє сформувати інформацію про стан та рух об'єкту дослідження з метою аналізу та прогнозування його поведінки (функціонування) з врахуванням впливу на діяльність бізнес-одиниці в цілому.

Метод вимірювання в обліку дозволяє надати певним одиницям числової оцінки властивостей його об'єктів. Виходячи із специфіки сукупності об'єктів бухгалтерського обліку та необхідності дотримання принципу єдиного грошового вимірника, прояв даного методу здійснюється через оцінку та калькулювання задля виміру величини об'єктів у завданих суб'єктом одиницях виміру (в першу чергу здійснюється грошова оцінка).

Метод порівняння дозволяє визначити спільні та відмінні риси об'єкта дослідження з аналогом (плановим, нормативним значенням), виходячи із мети дослідження. Метод порівняння є одним із базових методів дослідження, виходячи із інформаційного обслуговування бухгалтерським обліком системи планування та бюджетування, що передбачає реалізацію контрольної функції бухгалтерського обліку відносно визначення відповідності фактичного рівня показника за даними обліку його плановому (бюджетному) рівню.

Метод експерименту передбачає штучне відтворення об'єктів обліку задля пошуку правдивого теоретичного передбачення результату його функціонування (метод експерименту в даному випадку розглядається в якості способу перевірки). Експериментальний процес передбачає використання ряду методів теоретико-емпіричного рівня, зокрема методу моделювання. В даному контексті його підвиду – облікового моделювання.

Серед методів теоретичного рівня дослідження досить вагоме значення відіграє формалізація як метод вивчення змісту та структури облікових об'єктів, представлених в знаковій формі за допомогою штучних мов та символів. Даний метод відіграє вагоме значення при комп'ютеризації бухгалтерського обліку.

Метод сходження від абстрактного до конкретного, що передбачає дослідження об'єктів обліку шляхом вивчення його абстрактно розчленованих частин до цілісного конкретного його пізнання.

Теоретико-емпіричні методи пізнання широко використовуються в бухгалтерському обліку. Зокрема, індуктивний метод виражається через облікове відображення мікропроцесів (дій або подій), що становлять факт господарського життя та виражають господарські операції з наступним їх узагальненням в формах звітності. Відповідно, пізнання господарської діяльності відбувається через вивчення мікропроцесів суб'єкта господарювання. В реальному процесі пізнання індукція розглядається в єдності з дедуктивним підходом.

Індуктивний та дедуктивний методи взаємопов'язані з аналізом та синтезом як методами наукового пізнання. В бухгалтерському обліку ці методи безпосередньо проявляються через організацію синтетичного та аналітичного обліку.

Метод абстрагування передбачає дослідження головних рис об'єкта за допомогою описаної його моделі без врахування другорядних його властивостей.

Метод моделювання відіграє евристичну роль в пізнанні облікових об'єктів, є базою для індуктивних висновків (умовиводів) щодо них. Управлінський облік оперує методом облікового моделювання функціонування певного об'єкта.

Еволюція облікової системи свідчить про набуття нею стратегічного спрямування, що передбачає моделювання економічних та соціальних процесів, які відбуваються на підприємстві, та їх результатів для прийняття відповідних рішень тактичного та стратегічного характеру управлінським персоналом, вибору оптимальної альтернативи розвитку діяльності з врахуванням внутрішніх та зовнішніх факторів впливу на неї.

Серед вітчизняних та зарубіжних вчених все більшого розгляду набувають питання щодо облікового моделювання. При цьому проф. Я.В. Соколов апелює до необхідності розширення складових методу бухгалтерського обліку методом моделювання, зазначаючи, що у рахунковеденні за допомогою моделювання досліджуються, осмислюються, аналізуються та пізнаються факти господарського життя. Таким чином, моделювання – метод бухгалтерського обліку, що дозволяє вивчати факти господарського життя та господарські процеси не прямо і не безпосередньо, а через спеціально створені їх образи та описи – символи” [9, с. 127]. Дотримуємось даного підходу в силу того, що облікове моделювання покликане змоделювати функціональні та динамічні характеристики об'єктів управління, що є основою для прогнозування їх стану та змін в майбутньому. Чумаченко М.Г. засвідчує, що вся організація управління повинна базуватись на дослідженні об'єкта управління. Результатом такого дослідження повинна бути модель об'єкту управління, а точніше, комплекс моделей об'єкта [10, с. 64-65]. Яругова А. зазначає, що мету сучасного бухгалтерського обліку можна визначити як інформаційне моделювання процесів управління господарськими благами [13].

Функції облікового моделювання полягають у: виборі правильних методологічних рішень, який дозволяє знайти те загальне, що притаманне самим різним варіантам; в наборі методичних прийомів та форм обліку, які

надають можливість використовувати моделювання в цілях раціонального розподілу показників в документах і реєстрах, в аналітичному і синтетичному обліку, в хронологічній і систематичній записях; імітації практичної роботи бухгалтерів, яка може бути проведена у вигляді ігрової моделі; формалізації облікових задач і процедур у вигляді послідовних кроків; прогнозуванні процесів господарської діяльності; застосуванні в процесі навчання різних моделей [4, с. 368].

Розвиток методології бухгалтерського обліку та управлінського, як окремого функціонального наукового напрямку, обумовлюється динамізмом предмету вивчення та ускладненням відповідних об'єктів. Необхідність точності у моделюванні поведінки та стану певних об'єктів управління зумовлює необхідність формування комплексного підходу щодо застосування методологічного інструментарію, визначення оптимального співвідношення між різними рівнями методологічної концепції. В процесі облікового моделювання необхідно врахувати конвергенційні зв'язки між різними підсистемами управління та бухгалтерським обліком (зокрема, системою бюджетування, планування, контролю та ін.).

Облікове моделювання діяльності підприємства посилює дію прогностичної функції бухгалтерського обліку, що забезпечує можливість своєчасного прийняття управлінських рішень щодо внесення змін до бізнес-процесів підприємства з врахуванням мікро- та макроекономічних факторів впливу. Процедуру облікового моделювання можна представити як проходження п'яти етапів: 1) оцінка завдання (визначення факторів впливу (факторизація)); 2) висунення гіпотези (альтернативних варіантів); 3) оцінка гіпотези (системи альтернатив); 4) оптимізація гіпотези (обраної альтернативи); 5) облікове моделювання реалізації обраної альтернативи. Облікове моделювання забезпечує реалізацію конвергенційного зв'язку між підсистемами управління (планування, бюджетування, аналіз, прогнозування) через дотримання відповідної процедури та, виходячи із специфіки розгляду підприємства як організаційної форми капіталу, що поділяється на наступні види: економічний, культурний та соціальний. Так, на етапі оцінки завдання (факторизації) відбувається оцінка впливу факторів, що структуруються в певні групи задля виявлення та опису фактору з найбільшим ступенем впливу в межах даної групи. На основі сформованої моделі опису факторів розробляються альтернативні варіанти рішень (гіпотези), що відбувається на другому етапі даної процедури. При визначенні кожної альтернативи враховуються як формалізовані, так і неформалізовані параметри, які впливають на систему управління в цілому та її складові зокрема. Наступний етап процедури облікового моделювання – оцінка альтернативних варіантів. Облікова модель повинна забезпечити можливість оперативного внесення змін з метою подальшого дослідження стану змодельованого об'єкта. При цьому бухгалтерський облік забезпечує можливість змодельовати фінансові результати від реалізації кожної із альтернативи. Однак, при цьому необхідно врахувати не моментний (короткостроковий результат), а фінансові результати від її реалізації в довгостроковій перспективі. На етапі оптимізації відбувається зосередження на певному альтернативному варіанті з подальшим його доопрацюванням з метою реалізації та багаторазової експериментальної апробації сформованої моделі із врахуванням впливу змінних умов (факторів).

3) приватно-наукові методи, що застосовуються в бухгалтерському управлінському обліку, можна представити в розрізі двох рівнів: методологічної інтеграції та іманентному (обмеженому предметом вивчення).

ВИСНОВКИ

Враховуючи зростаючі потреби системи менеджменту, що корелюються із необхідністю адекватного інформаційного забезпечення системою бухгалтерського обліку керуючої системи запропоновано тріаду складових методу бухгалтерського обліку, орієнтованого на керуючу систему. Метод бухгалтерського обліку для цілей управління можна репрезентувати як: 1) систему категорій даного наукового напрямку; 2) методологічний інструментарій науки; 3) сукупність принципів, що виступають процедурними регулятивами методології та методики бухгалтерського обліку для цілей управління.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Левицька С.О. Методика організації та перспективи розвитку управлінського (внутрішньогосподарського обліку) / Університетські наукові записки / С.О. Левицька. – 2007 – №3 – С. 251 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.univer.km.ua
2. Каганский В.О. Положения и функция бухгалтеров в капиталистических странах / Каганский В.О. // Бухгалтерский учет, 1959. – № 2. – С. 61-63.
3. Кохановский В.П. Философия для аспирантов: [учебное пособие] / В.П. Кохановский, Е.В. Золотухина, Т.Г. Лешкевич, Т.Б. Фатхи. – [Изд. 2-е]. – Ростов н/Д: “Феникс”, 2003. – 448 с.
4. Кутер М.И. Теория бухгалтерского учета: [учебник] / М.И. Кутер. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2002 – 640 с.
5. Лукашевич В.К. Основы научных исследований методологии: [учеб. пособие для студентов вузов] / В.К. Лукашевич – Мн.: ООО «Элайда», 2001 – 104 с.
6. Нападowska Л.В. Для управління – потрібний управлінський облік // Збірник доповідей на міжнародній науковій конференції. Вісник ЖІТІ. Економічні науки / Л.В. Нападowska. – 2002. – №19. – С. 200-203.

7. Новейший философский словарь: [3-е изд., исправл.]. – Мн.: Книжный Дом, 2003. – 1280 с.
8. Поппер К.Р. Логика и рост научного знания / Поппер К.Р. – М., 1983.
9. Соколов Я.В. Основы теории бухгалтерского учета / Я.В. Соколов – М.: Финансы и статистика, 2000. – 496 с.
10. Социалистический контроль: методы и проблемы / Под ред. Н.Г. Чумаченко, – К.: Наукова думка, 1985. – 242 с.
11. Философия и методология науки: [учеб. пособие для аспирантов] / А.И. Зеленков, Н.К. Кисель, В.Т. Новиков и др. – [под ред. А.И. Зеленкова]. – Минск: АСАР, 2007. – 384 с.
12. Щерба С.П., Заглада О.А. Філософія: [підручник] / С.П. Щерба, О.А. Заглада. – [3-е вид.]. – Житомир: «Полісся», 2009. – 548 с.
13. Яругова А. Управленческий учет (management accounting): опыт экономики развитых стран: [пер. с польск.] / Предисловие Я.В. Соколова. – М.: Финансы и статистика, 1991.

[Лаговська Олена Адамівна](#), к.е.н., доцент, докторант кафедри бухгалтерського обліку Житомирського державного технологічного університету, тел. (0412) 24-09-91